Hermitage en de waan van de dag

Hermitage in de woestijn bij Wadi Natroun. Foto: Dave Bartruff

Samenstelling: Carla Feijen, 2014

De meeste mensen denken bij het woord Hermitage aan het imposante paleis in St.-Petersburg uit 1762, dat door de tsaren familie als winterresidentie werd gebruikt en later staatsmuseum werd (met tegenwoordig dependances in andere landen). De naam komt van een klein paviljoen, een bijgebouw, dat de kluizenaarshut (=hermitage) werd genoemd.
Met dit project willen we het woord hermitage de oorspronkelijke betekenis teruggeven.

Hermitage betekent: kluizenaarschap, in afzondering, buiten de bewoonde wereld leven.

Het woord HERMITAGE komt uit de Christelijke cultuurgeschiedenis. De term is afgeleid van het Griekse woord ERIMOS, dat woestijn en eenzaam, onbewoond, verlaten betekent.

De mensen die voor het eerst HEREMIETEN werden genoemd, waren Christenen in Egypte, gevlucht voor de christenvervolgingen in het Romeinse Rijk in de 2e eeuw. Zij zonderden zich af in de Saharawoestijn even buiten de stad Wadi Natroen.

Hier ontdekten zij dat leven in eenzaamheid en stilte, zonder bezittingen en met beperking in voedsel, drank en slaap, een gunstige uitwerking had op religieuze ervaringen.

Het woord religie komt van re-liëren (re-ligare), herverbinden. De afzondering van het maatschappelijk leven en het op jezelf teruggeworpen worden heeft een gunstige uitwerking op een mystieke ervaring van eenheid: het vermogen je te verbinden met ‘het al’ / ‘God’ / ‘Allah’ / Brahma /‘de ongerepte natuur’ / ‘de kosmos’ / ‘de bron van waaruit alles ontstaan is’. Je verbindt opnieuw wat eigenlijk al een geheel is, maar uit elkaar is komen te liggen, je herstelt jezelf van vervreemdingen, je herstelt de verbinding met je zelf.

Het werkt ook andersom: Je raakt wat los van de (mensen)wereld omdat je je in een groter verband voelt opgenomen. Het woord ‘alleen’ betekent in feite ‘één met het al’.

Voor kunstenaars, andere creatieven en verder iedereen die iets nieuws zoekt is het effect van hermitage: bevordering van de verbeeldingskracht en ontvankelijkheid voor inspiratie.

Daarnaast kunnen kunstenaars met hun werk hetzelfde effect oproepen als wat hermitage doet: middels beelden, woorden of muziek, of via humor naar de oppervlakte halen wat diep in ons verscholen ligt, of afstand scheppen tot de alledaagse beleving van de werkelijkheid en ons verbinding laten ervaren met de bron van alles/ de natuur/ etc.

Een kluizenaar pur sang bewoont in eenzaamheid een beperkte ruimte, een hutje, grot, een ‘kluis’ in een uitgestrekt landschap.
De beperkte ruimte stimuleert het maken van een verbinding met je diepe zelf; de onbeperkte ruimte van het landschap zet aan de verbinding met het grote geheel te ervaren.

Foto: Rex/Hap/ Quirky China News

Geschiedenis

De eerste, puur in eenzaamheid levende christelijke heremieten, de Woestijnvaders, hadden klinkende namen als Antonius van Egypte, Sint Paulus van Thebe, Sint Amun, Sint Arsenius, Sint Johannes de Dwerg en Sint Mozes de Zwarte.

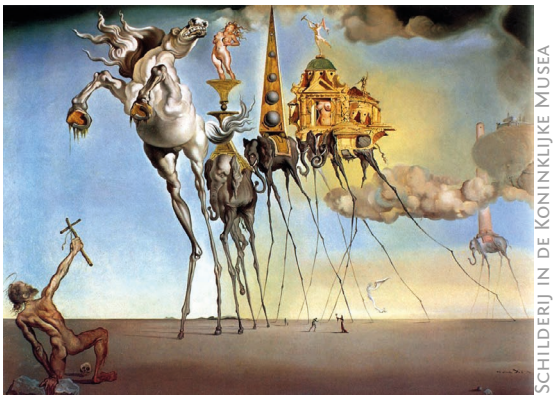

Schilderij in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België

Salvador Dali: De verzoeking van Sint Antonius, 1946

Schilderij in het Museu Nacional de Arte Antiga , Lissabon

De verzoeking van de Heilige Antonius middelste deel Triptiek van Jeroen Bosch, circa 1493-1499

Over de belevenissen van 'vader van alle monniken' Antonius van Egypte zijn vele verhalen bewaard gebleven. Er bestaat een legende over de vreugdevolle ontmoeting van Anthonius en Paulus, de één woonde al 60 jaar alleen in de woestijn, de ander had in geen 90 jaar iemand gesproken. De visioenen van Antonius in verband met pogingen tot het beteugelen van hartstochten en begeerten zijn een bron van inspiratie geweest voor vele kunstenaars, van Jeroen Bosch tot Salvador Dali.

Verwaterd ideaal van eenzaam leven

De woestijnvaders kregen vele navolgers, ook nadat de Christen-vervolgingen ophielden. De woestijn werd langzamerhand iets voller. Naast alleenlevende kluizenaars, gingen kluizenaars ook samenwonen in gemeenschappen, waaruit later christelijke kloosters ontstonden. Van kluis naar kluizenarij naar kloosterleven.

Gedurende de middeleeuwen verbleven in Europa overal kluizenaars op afgelegen plekken in wouden en hoog in de bergen. Sommige van de in eenzaamheid levende religieuzen waren ook aantrekkelijk om te bezoeken, omdat ze, wijs geworden door hun mystieke ervaringen, goede raadgevers waren.

Rothschild Canticles

Hoogwaardigheidsbekleder gaat te rade bij een stads-kluizenares

In die tijd lieten sommige vrouwen zich vrijwillig inmetselen binnen een kerkgebouw, om een extreem religieus leven te leiden. Voor hen was eenzaam verblijven op een afgelegen plek te gevaarlijk. Via een venster in de buitenmuur konden ze contact houden met de buitenwereld, wel verborgen achter een gordijn. Deze stadskluizenaressen ontwikkelden zich tot spirituele raadgeefsters voor een hele stad en wisten zo grote invloed te krijgen binnen de kerk.

In periodes van oorlog of andere onveilige situaties rond hun afgelegen verblijf, vonden kloosterlingen een veilig (tijdelijk) onderkomen in een refugehuis, of refugium. Dit was vaak een versterkt stenen huis binnen de poorten van een ommuurde stad.

Cel van een kluizenares in de Holy Trinity Church in Skipton

In de 17e en 18e eeuw ontstonden er nogal wat kleine bedevaartkapellen op afgelegen plaatsen. Deze werden vaak voorzien van een kluis met bijbehorende heremiet. Deze onderhield het heiligdom en bad samen met de pelgrims. Verschillende kluizenaars begonnen met het geven van cathechismusles aan de jeugd en het waken bij stervenden.

Onder invloed van de barokspiritualiteit groeiden de van oorsprong sobere kluizenaarshutten of grotten uit tot kleine gebouwen waar alle verbeeldingskracht op het gebied van muziek, architectuur, beeldhouwkunst en schilderkunst werd ingezet om de schoonheid, waarheid en goedheid van het katholieke geloof te beleven.

Foto: Romaine, Wikimedia

Kluis en statien in Schin op Geul, Limburg, Nederland

Na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland van 1853 kwamen de echte religieuze kluizenaars in Nederland steeds meer in de problemen door de systematiseringsdrang van de kerkelijke overheid. Kluizenaarschap is in essentie verbonden met vrijheid en die was niet in te passen in de nieuwe structuur.

Kluizenaars werden daarnaast steeds meer een toeristische attractie, wat niet bevorderlijk was voor het religieuze beleven. In 1930 vertrok broeder Lutgerus als laatste Nederlandse kluizenaar uit de kluis op de Schaelsberg in Limburg.

Niet-religieuze kluizenaars

Naast religieuze kluizenaars zochten ook mensen die opgeslokt geweest waren door maatschappelijke verplichtingen de eenzaamheid op, zoals mensen die een hoge bestuursfunctie of leidende functie in het leger hadden vervuld.

De filosoof Diogenes zonderde zich, na betrokkenheid bij een schandaal over valsmunterij, weliswaar niet af van de bewoonde wereld, maar wel van de manier van leven in Athene. Hij had behalve zijn mantel geen bezittingen en woonde in een ton. Hij werd door zijn stadsgenoten geraadpleegd en geroemd vanwege zijn wijsheid.

Toen Diogenes een groot geschenk mocht kiezen van Alexander, de koning van de Macedoniërs, was zijn enige wens dat de koning een stapje opzij zou doen, want hij stond in de zon voor Diogenes.

Wellcome Library, London, John Bigg, ets, 1787

The Dinton Hermit

De decoratieve kluizenaar

Een bijzondere uitwas van het ideaal van de kluizenaar was 'The Ornamental Hermit', een verzinsel van rijke landgoed eigenaren in het 18e eeuwse Engeland. Ze huurden mensen in om verkleed als heremiet, jarenlang op hun landgoed te verblijven in een hutje, grot of folly-achtige kapel. Zich niet wassen, haren en nagels niet knippen, waren voorwaarden waarover onderhandeld werd bij de sollicitatie.

Hermitage buiten de westers-christelijke cultuur

Leven als een kluizenaar is een verschijnsel dat in alle culturen en binnen alle religies en levensbeschouwingen over de hele wereld voorkomt. In Tibet, Mongolië, en Siberië, in alle woestijnen, steppen, poesta's en taiga's en berggebieden zullen kluizenaars wonen.

In India heet een religieuze persoon die in afzondering leeft een sadhoe, maar van sommige sadhoes is het de vraag of het geen decoratieve kluizenaars zijn, zoals hun 18e eeuwse engelse collega's.

In de heilige sastra van de hindoes wordt als ideaal voorgesteld dat het middelste deel van het leven van een man moet worden doorgebracht als een Vanaprastha (boskluizenaar of kluizenaar). In de praktijk werkt dat toch niet optimaal, sommige mannen doen het wel, maar nemen dan toch hun vrouw mee.

Foto: Schäfer, Ernst

Ingemetselde heremiet, Gyantse Tibet, 1938

Foto: Luca Galuzzi

Sadhoes bij Pashupatinath tempel in Kathmandu, Nepal.

Kluizenaar in Loo bij Bathem (NL), 1920

Hermitage nu

In deze tijd is er, niet anders dan in andere tijden, maar meer buiten traditionele religies om, ook behoefte aan de effecten die hermitage kan opleveren: antwoorden op levensvragen, ontvankelijkheid voor verbeeldingskracht, groei of herstel van moed en kracht, weer compleet te worden, zonder het gevoel iets buiten jezelf nodig te hebben, harmonie vinden.

Hoe meer maatschappelijke structuren, systemen en informatiestromen de dagelijkse werkelijkheid gaan uitmaken, hoe meer behoefte er ontstaat aan leegte, rust en eenzaamheid (individualiteit) om je brein eens te resetten, weer nieuwe mogelijkheden te kunnen zien en ontvankelijk te zijn voor inspiratie.

De manier waarop dat herstellen van ingesleten patronen gebeurt, is niet anders dan in vroegere tijden. Je kan jezelf terugtrekken, je afsluiten voor de omgeving, naar binnen kijken, rust en stilte zoeken, op vakantie gaan. Je kan yoga, meditatie of spirituele oefeningen doen, of vasten. Het woord yoga betekent hetzelfde als religie: herverbinden.

De overprikkelde mens kan tegenwoordig rust en inzicht vinden via verzorgde vakanties en cursussen. Het aanbod is enorm: Kamelentochten in welke woestijn je maar wilt. Geadverteerd wordt met *'de ultieme manier om weer tot rust en tot jezelf te komen'*, *'op reis naar jezelf'* en *'tijdens de woestijntochten slaap je in een heus hemelbed, in een 100.000 sterren hotel'*. Ook andere spirituele reizen zijn volop in de aanbieding: van begeleide wandelretraite tot zelf te ondernemen pelgrimstocht. Kloosters hebben weliswaar minder kloosterlingen, maar stellen hun gastenverblijf open voor iedereen die verlangt om in een omgeving van stilte en afzondering tot zichzelf te komen.

Als je een pauze wilt inlassen in het digitaal multitasken en wilt stoppen anderen continue te volgen via multi-social-media: Een nieuw hotel in Duitsland biedt zijn gasten naast fysio behandelingen, een sauna, hammam en spa, ook een 'DIGITAL DETOX'. Koperdraad in de slaapkamers sluit alle wifi en mobiele telefoonsignalen buiten om gegarandeerd rust te krijgen.

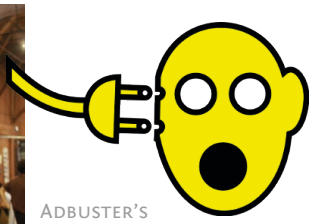

ADBUSTER'S
DIGITAL DETOX WEEK

Het aantal hits dat je krijgt als je op het internet zoekt op 'Stiltetraining' of iets als 'innerlijke rust zoeken' spreekt voor zich. De behoefte aan op zijn minst een beetje hermitage is in deze tijd af te meten aan de vele mensen die zich naar binnen richten met muziek uit de i-pod en capuchon op.

Stiltegebieden, stiltetuin, stiltecoupés, stilteruns, stiltetrainingen, de Dag van de Stilte, een 'No Noise' afdeling in een Brits warenhuis, de tv-hit van de BBC 'The Big Silence', het succes van de film 'Into great Silence': hermitage is juist nu een levensbehoefte.

Woestijn-hermitage

Foto: Ray Bird

Kluizenaarshut The Root House, Badminton, Engeland

Foto: sxc.hu

Foto: Hoylen Sue

Lokatie in Chott El Jerid, Tunesië, gebruikt in de film Star Wars (Lars Homestead exterior)

Foto: E. Dronkert

Kluizenaarsgrot op landgoed De Paltz in Soesterberg

Foto: Diego Delso

Hermitage of St Peter, Tepeyahualco, Puebla, Mexico

Foto: Albert Backer via Wikimedia Commons

Eremitage Charles de Foucauld, Hoggar-Gebirge, Algerije

Weblinken

(Zijn ook gelinkt aan de tekst en illustraties)

Museum De Hermitage
http://www.hermitage.nl/nl/hermitage_st-petersburg/index.htm

Heremiet, kluizenaar, anachoreet
http://nl.wikipedia.org/wiki/Heremiet_(monnik)

Hermitage
http://nl.wikipedia.org/wiki/Kluizenarij
http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Hermitages?uselang=nl#mw-subcategories

Antonius van Egypte
http://www.adolphus.nl/xus/antonius.html

Schilderijen over de kluizenaar Anthonius
http://nl.wikipedia.org/wiki/Verzoeking_van_de_heilige_Antonius

Stadskluizenaressen
http://www.geschiedenisbeleven.nl/ommuurde-vrouwen-in-de-middeleeuwse-stad

Bedevaartplaatsen in Nederland
http://www.meertens.knaw.nl/bedevaart

The Ornamental Hermit
http://www.atlasobscura.com/articles/the-history-of-hermits-in-gardens
http://www.thethinkersgarden.com/2014/03/27/odd-truths-britains-ornamental-hermits-europes-wild-men

Sadhoe
http://en.wikipedia.org/wiki/Sadhu

Vanaprastha = (bos)kluizenaar
http://en.wikipedia.org/wiki/Vanaprastha

Stiltegebieden
http://www.oliviernijs.nl/projecten/nothing-satisfies/stiltegebieden-niet-stil

Digital Detox
https://www.adbusters.org/campaigns/digitaldetox
http://thedigitaldetox.org
https://tirl.org/software/digitaldetox